موعودپژوهی/ سال چهارم/ شماره هفتم/ بهار و تابستان ۱۴۰۱/۵۹-۸۰

مروری بر ادعیه مربوط به امام زمان و نقش تربیتی آنها در زندگی منتظران

آمنه عباسعلی‌زاده[۱]

چکیده

یکی از ابزارهای تربیت و القای معارف بلند اسلام ناب در دوران بعد از رحلت رسول اکرم ﷺ دعا و مناجات بوده است. امامان معصوم علیهم‌السلام که در اوج اختناق و سخت‌گیری دستگاه خلافت، قدرت ارتباط حداکثری با پیروان و شیعیان خود را نداشتند از فرصت و ظرفیت دعا، نیایش و مناجات با خداوند متعال به‌درستی استفاده می‌کردند و دوستداران خود را نیز به تبعیت در قرائت این ادعیه سفارش می‌کردند. این مهم در عصر غیبت از نگاه تیزبین ائمه دور نمانده است. دعاها و زیارت‌های مربوط به ساحت مقدس امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف مأثور از امامان معصوم علیهم‌السلام بخش مهمی از فرهنگ شیعه را به خود اختصاص داده است. فهم محتوای این ادعیه و نقش آنها در زندگی منتظران حضرتش موضوعاتی هستند که نوشتار حاضر با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع دینی آن را بررسی می‌کند. این محتوا بر پایه شناخت از خداوند و حجت‌های الهی است. ازاین‌رو، تربیت حاصل از این اندیشه نیز خدامحور و ولایت‌محور است و به‌همین‌دلیل نقش بسزایی در جهت‌دهی زندگی یک منتظر واقعی دارد. اهمیت دعا برای امام عصر علیه‌السلام اقسام دعاهای مربوط به آن حضرت و برداشت‌های تربیتی از ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و نقش آن در زندگی منتظران از جمله مطالب عنوان شده در نوشتار حاضر است.

واژگان کلیدی: دعا، تربیت، امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، انتظار.

---

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی ﷺ العالمیه، قم، ایران.

۱. مقدمه

دعا آرام‌بخش دل‌هاست و افزون بر ایجاد ارتباط، مناجات و خضوع محض در برابر خداوند به‌منزله یک دانشگاه تربیتی بزرگ و عمومی، نقش ارزشمندی در نشر پیام‌های سازنده و عمیق، آموختن، بصیرت، تعلیم و تزکیه انسان‌ها دارد. دعا به‌معنای خواندن، درخواست انجام کار و حاجت خواستن است. (حسینی واسطی زبیدی حنفی، ۱۴۱۴، ۴۰۵/۱۹) دعا در اصطلاح، ارتباطی آگاهانه و خاضعانه با خداوند است که با نوعی از تمجید، سپاس یا درخواست همراه است (موسوی‌نسب، ۱۳۹۱، ص۲۵). حقیقت دعا، ارتباط با منشأ هستی و پیوند انسان با خدای یکتاست که موجب پرواز روح به‌سوی ملکوت و فضای معطر معنوی و عرفانی می‌شود. ازاین‌رو پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید: «الدُّعاءُ مُخُّ العِبَادَةِ؛ دعا مغز عبادت است» (حرعاملی، ۱۳۷۲، ۲۷/۷). در این زمینه امام صادق ؑ می‌فرماید: «حقیقت دعا این است که تمام اعضا و جوارح با تو موافق و هم‌آواز شده و همه در مقابل حق‌تعالی طلب حاجت و درخواست مطلب کنند و قلب در مشاهده و حضور پرودگار متعال فانی گشته و تمام اختیار در مقابل عظمت و حکومت او سلب شده و همه امور خود را در ظاهر و باطن به خداوند متعال تسلیم و واگذار کند» (مصباح الشریعه، ۱۳۸۲، ص۹۹)

تربیت از ریشه ربا، یربو به مفهوم رشد کردن، برآمدن، قد کشیدن و زیاد شدن است. (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ۳۰۵/۱۴) استاد شهید مرتضی مطهری تربیت را این‌گونه تعریف می‌کند: «تربیت، عبارت است از پرورش دادن؛ یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یك شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن و لهذا تربیت فقط در مورد جانداران یعنی، گیاه و حیوان و انسان صادق است. ازهمین‌جا معلوم می‌شود که تربیت باید تابع و پیرو فطرت یعنی، تابع و پیرو طبیعت و سرشت شیء باشد (مطهری، ۱۳۹۰، ص۵۶). ازاین‌رو، به دعا باید مانند مکتبی تربیتی نگاه شود که مقصد و غایتی بلند دارد و یکی از بزرگ‌ترین سیاست‌های تربیتی دین مقدس اسلام است. تحلیل آثار تربیتی ادعیه مربوط به امام عصر ؑ از آن نظر که به یکی از آثار دینداری - اثرتربیتی- پرداخته می‌شود اهمیت و ارزش والایی دارد. نقش این ادعیه به‌منزله نقشه راهی‌ست

که سیر تربیتی زندگی یک منتظر را مشخص می‌کند تا با به‌کارگیری محتوای نهفته در آنها مسیر زندگی خود را جهت‌دهی کند.

۲. اهمیت دعا برای امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

دعا برای آخرین حجت الهی به سیره و سنت پیشوایان دینی برمی‌گردد که در همه حال و در بهترین حالات یعنی، هنگام نماز و راز و نیاز برای ایشان دعا می‌کردند. (فؤادیان، ۱۳۹۰، ص۲۳) امام جواد علیه‌السلام در قنوت نمازش این‌گونه می‌فرمود: «خدایا، آنها را که ایمان آورده‌اند بر دشمنان خودت و دشمنان اولیای خودت پیروز کن به‌گونه‌ای که بر آنها غلبه یابند و به حق دعوت کنند و تابع امام منتظر و برپادارنده قسط و عدل باشند» (طالعی، ۱۴۱۹، ص۹۵). سیدبن طاووس پس از بیان ثواب دعا برای برادران دینی می‌نویسد: «در جایی‌که دعا کردن برای برادران دینی این‌قدر ارزش و ثواب داشته باشد، پس دعا کردن برای سلطانی که سبب خلقت ماست و اعتقاد داریم اگر او نبود، خداوند نیز وجود ما را نمی‌آفرید بسیار بالاتر و به‌مراتب باارزش‌تر است» (مجتهدی سیستانی، ۱۴۲۱، ص۴۷). ازاین‌رو، دعا برای آن حضرت باید پیش از دعا برای خویشتن، خانواده و برادران صورت گیرد. باید توجه داشت که دعا به ساحت مقدس امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف هدیه شخص فقیر به فرد کریم و بزرگوار است که برکات و فواید آن برای خود فرد خواهد بود (موسوی اصفهانی، ۱۳۷۲، ۳۴۸/۱). خود آن حضرت نیز به این معنا اشاره کرده و می‌فرماید: «أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ؛ برای تعجیل فرج و ظهور من بسیار دعا کنید؛ زیرا آن، گشایش و فرج شماست» (صدوق، ۱۳۹۵، ص۴۴۱).

۳. دعاهای مربوط به امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

دعاها و زیارت‌های مربوط به ساحت مقدس امام زمان و صاحب اختیار عوالم امکان، بخش مهمی از فرهنگ شیعه را به خود اختصاص داده است. این گستردگی منشأیی جز این ندارد که آن حضرت، خاتم اوصیا و امید امتهاست و با امامتی که تاکنون دوازده قرن از آن می‌گذرد نمونه‌ای در انبیا و امامان گذشته است. جمع‌آوری و تدوین ادعیه و زیارات مربوط به آن حضرت

به‌صورت‌های مختلف انجام شده و دایره وسیعی دارد. در نوشتار حاضر به چند نمونه مشهور آنها اشاره می‌شود و با برداشت‌های موضوعی و تلخیصی که از مضامین آنها شده است آشنایی بیشتری با محتوای این دعاها حاصل می‌شود. البته دعا برای وجود شریف امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در دعاهای مخصوص به حضرت محدود نمی‌شود، بلکه در زیارات ائمه و اعمال شب و روز جمعه و حتی در دعاهای نماز و غیره نیز به‌چشم می‌خورد.

۳-۱. دعا برای تعجیل فرج و ظهور حضرت

این مضمون بیش از مضامین دیگر در ادعیه و زیارات آمده است. در دعاها و زیارت‌های مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آنچه بیش از همه به‌چشم می‌خورد دعا برای تعجیل فرج و مقرر شدن امر ظهور حضرت از جانب خداوند به عبارت‌های مختلف است. دعا برای تعجیل فرج، گاهی به‌صورت تصریح و گاهی به‌صورت کنایه است مانند عزت مؤمنان و ذلت جباران، منافقان، کفار، معاندان، دشمنان، سلاطین، رقیبان حضرت و آنان‌که سعی در خاموش کردن نور حضرت و از یاد بردن ذکر او دارند، یاری مؤمنان و سرکوب دشمنان توسط حضرت، درخواست چشم‌روشنی برای معصومین علیهم‌السلام و ذریه آنها و نیز شیعیان از خداوند که اشاره به ظهور و فرج است؛ احیای دین و سنت و درستی تغییر یافته‌های قرآن و بازگرداندن احکام تغییر داده شده توسط حضرت، ظاهر شدن نور حضرت و برطرف شدن بدعت‌ها و باطل‌ها.

۳-۲. دعا برای سلامتی حضرت

در دعا برای سلامتی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف نیز گاهی تصریح به سلامتی و حفظ حضرت شده و گاهی به‌صورت‌های دیگر آمده است. از نمونه این دعاها دفع حسد و شر حیله‌گران، ظالمان و جباران از حضرت است. سلام‌هایی که به حضرت داده شده بسیار زیاد است و همه حاوی مضامین بالا از عقاید شیعه در مورد آن حضرت و صفات و خصایص و دیگر جوانب او است. این سلام‌ها همه به‌منزله دعا برای سلامتی حضرت بوده و نیز ادای احترام و عرض ادب خدمت او است. در این سلام‌ها اشاره شده که تحیتی از جانب خود انسان و نیز درخواست از خداوند است که سلام

جمیع مؤمنین و مؤمنات از شـرق و غرب عالم را به او برسـاند، حفظ حضـرت از هر طرف و از هر نظر، حفظ پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام به آن حضـرت و درباره آن حضـرت، دعا برای طول عمر و زینت زمین به بقای حضرت به عبارات مختلف. صلوات‌هایی که در ادعیه و زیارات نسـبت به حضـرت آمده به انواع، اقسـام و عبارات مختلف اسـت و بیشـتر همواره با صـلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله و دیگر معصومین علیهم السلام آمده است.

۳ – ۳ . دعا برای دوستان، یاوران و خدام آن حضرت

دعا برای دوسـتان، یاوران و زائرین حضـرت نیز در ادعیه و زیارات به‌چشـم می‌خورد. مضـامینی مانند کمک خواسـتن از خداوند و یاری حق تعالی برای آنها و دعا برای اینکه خداوند آنها را دوسـت بدارد. «وَقَوِّنا عَلَى طاعَتِهِ، وَثَبِّتْنا عَلَى مُشـايعَتِهِ، وَامْنُنْ عَلَينا بِمُتابَعَتِهِ، وَاجْعَلْنا فِي حِزْبِهِ الْقَوَّامِينَ بِأَمْرِهِ، الصَّـابِرِينَ مَعَهُ، الطَّالِبِينَ رِضـاكَ بِمُناصَحَتِهِ، حَتَّى تَحْشُـرَنا يوْمَ الْقِيامَةِ فِي أَنْصـارِهِ وَأَعْوانِهِ وَمُقَوِّيةِ سُـلْطانِهِ؛ و بر طاعتش نیرویمان بخش و بر پیروی‌اش پا برجایمان کن و به متابعتش بر ما منت بنه و ما را در گروه او قرار بده، آن گروهی که به شدت قیام‌کننده به دستورش هسـتند و همراه او شـکیبا می‌باشـند و با خیرخواهی‌اش جویندگان خشـنودی تواند تا ما را در روز قیامت در شـمار یاران و مددکاران و تقویت‌کنندگان حکومتش محشـور نمایی» (قمی، ۱۳۸۶، ص۶۱۸).

۳ – ۴ . دعاهای شخص در ارتباط با حضرت

در ادعیه و زیارات مضامینی آمده است که دعا برای خود انسان در رابطه با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است: «اللّهُمَّ اسْـلُكْ بِنا عَلَى يدَيهِ مِنْهاجَ الْهُدَى، وَالْمَحَجَّةَ الْعُظْمَى، وَالطَّرِيقَةَ الْوُسْـطَى الَّتِي يرْجِعُ إِلَيهَا الْغالِي، وَيلْحَقُ بِها التَّالِي؛ خدایا ما را به دو دسـت آن بزرگوار به راه هدایت و جاده بزرگ‌تر و روش معتدل بدار که گمراه تندرو به آن بازگردد و عقب مانده، خود را به آن برسـاند». (قمی، ۱۳۸۶، ص۶۱۸) از نمونه های دیگر آن موارد زیر اسـت: از اعوان، انصـار و یاران، ملازمان و محافظان، تابعین، دوستان، خونخواهان، خالصان و پیشروان در ادای اوامر حضرت و راضی و تسلیم بودن

نسبت به آن حضرت، از منتظران ظهور و فرج حضرت بودن، محشور گشتن در زمره آن حضرت و زیر پرچم حضرت، در قیامت از یاران حضرت بودن، توفیق ادای حقوق آن حضرت، درک ظهور و زمان پس از ظهور حضرت و بازگشت و زنده شدن در صورت مرگ قبل از ظهور. «خداوند رأفت و رحمت و دعاهای خیر حضـرت را به ما برسـاند، نماز ما را به‌خاطر او قبول کند، دعای ما را به او مسـتجاب فرماید، گناهان ما را به او ببخشـد، رضـایت او را بر ما منت نهد، ما را به او ببخشـد، رضایت او را بر ما منت نهد، ما اجتهاد در طاعت او داشته باشیم و اجتناب از معصیت او کنیم».

۳–۵. دعا علیه دشمنان حضرت

در ادعیه و زیارات دعا علیه دشـمنان و خوارکنندگان حضـرت نیز آمده اسـت. مضـامینی مانند خوارشـدن خوارکنندگان (خاذلین) حضـرت، دعا علیه انواع دشـمنان حضـرت، دعا برای اینکه خداوند دشـمنانش را دشـمن بدارد. در ادعیه و زیارات مربوط به حضـرت، مضـامین دیگری نیز آمده که به آنها اشاره می‌شود:

-شـکوای دل با خداوند و امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از دشـواری‌های زمانه و طولانی شـدن غیبت و استغاثه به آنها، که بیشتر با مضامین بالا و به‌صورت خطابی است و گاهی کلماتی مانند «الغوث» و «ادرکنی» و «العجل» آمده است.

-بیان فضائل و خصایص مظلومیت اهل‌بیت علیهم‌السلام و به‌ویژه امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف.

-شـهادت به اعتقادات درباره حضـرت مانند طول عمر حضـرت و رجعت و عدل جهانی که به‌دست او تحقق می‌یابد.

-تجدید بیعت و اعلام آمادگی برای جان‌فشانی و اطاعت از اوامر آن حضرت.

۴. محتوا و منابع دعاها و زیارات مربوط به امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف

۴–۱. دعای ندبه

دعای ندبه از اعمال سرداب مقدس امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و نیز از اعمال عید فطر و روز جمعه است و خواندن آن در همه اوقات مناسـب اسـت. این دعا اگرچه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف اسـت، ولی

می‌توان گفت یک دور عقاید تشیع در آن آمده است. در این دعا ابتدا توحید و سپس نبوت انبیا و پیامبر ﷺ و بعد مسئله وصایت امیرالمؤمنین علیه‌السلام و فتنه‌های پس از پیامبر ﷺ آمده و پس از اشاره‌ای به ائمه علیهم‌السلام موضوع امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آورده شده و درباره غیبت و دیگر جوانب مربوط به آن حضرت در قالب شکوای دل خطاب به حضرت آمده است و در آخر هم دعاهایی بسیار مختصر و جامع آمده است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۱۱/۱۰۲)

۴ – ۲ . دعای عهد

از امام صادق علیه‌السلام روایت شده که فرمود: «هرکس چهل روز صبح هنگام، دعای عهد را بخواند از یاران قائم ماست و اگر قبل از ظهور آن حضرت از دنیا برود خداوند او را در زمان ظهور از قبر بیرون می‌آورد که در خدمت حضرت باشد. خداوند به هر کلمه‌ای از این دعا هزار حسنه عطا فرماید و هزار گناه محو می‌کند». دعای عهد ابتدا خداوند را به اسامی و صفات می‌خواند و بعد صلوات بر امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است. سپس دعاهایی در مورد آن حضرت و فرج او و نیز حضور در زمان حضرت و دیدار روی حضرت دارد (مجلسی، ۱۴۰۴، ۹۵/۵۳).

۴ – ۳ . زیارت آل یاسین

این زیارت توقیعی است که از ناحیه مقدس امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف صادر شده است و حضرت می‌فرماید: «هرگاه خواستید به ما توجه پیدا کنید همان‌گونه که خداوند فرمود، بگویید: سلام علی آل یاسین». این زیارت بسیار معتبر و پرمحتوی ست و می‌توان گفت خلاصه‌ای از عقیده هر شیعه در زمان غیبت است و آنچه یک شیعه باید در زمان غیبت بداند در آن آمده است. در این زیارت ابتدا سلام‌های متعددی با مضامین بالا، خطاب به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آمده و سپس حضرت را برای عقاید قلبی خود از اقرار به ائمه علیهم‌السلام و دیگر عقاید تشیع شاهد می‌گیرد. در دعای بعد از زیارت آل یاسین هم پس از صلوات بر پیامبر ﷺ دعاهایی در مورد دعاکننده دارد و بعد صلوات بر حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف با القاب مخصوص است و بعد دعاهایی در مورد حفظ و فرج و تأیید و ظهور حضرت و درباره شیعیان آمده است (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۷۱/۵۳).

۴ – ۴ . زیارت حضرت در حرم سامرا

زیارتی است که شهید در مزار خود و نیز ابن‌مشهدی در المزار الکبیر آورد است: «هنگامی‌که از زیارت دو امام در سامرا فارغ شدی بر در حرم امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بایست و بگو: السلام علیک یا خلیفه الله و... سپس بر در سرداب غیبت بین دو درب بایست درحالی‌که... تا انتهای دعا». این زیارت ابتدا سلام‌های متعددی با مضامینی بسیار سنگین دارد که حاوی فضایل و خصایص حضرت و پاره‌ای از اعتقادات شیعه است و بعد شهادت به جوانب مختلف حضرت و مطالبی در مورد ظهور و بعد از ظهور خطاب به آن حضرت و در آخر صلوات بر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و دعا برای تعجیل فرج به چند شکل است. در ادامه برای یاری خداوند به‌وسیله حضرت، احیای دین توسط ایشان، ایجاد امنیت توسطشان، برپایی عدل، برطرف شدن ظلم توسط حضرت است و به صلوات ختم می‌شود (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۱۶/۱۰۲).

۴ – ۵ . زیارت امام زمان علیه السلام در سرداب مقدس

زیارتی است که شهید در مزار و ابن‌المشهدی در المزار الکبیر آورده‌اند که هنگام داخل شدن در سرداب خوانده می‌شود و بعد از زیارت دوازده رکعت نماز دارد و بعد دعای «الهی عظم البلا» خوانده می‌شود. این زیارت هم سلام‌هایی بسیار جامع و کامل دارد که غیر از معصوم علیه‌السلام دیگری نمی‌تواند آن کلمات را بیان فرماید و در آخر حضرت را بر عقاید قلبی خود شاهد می‌گیرد و دعایی کوتاه در آخر دارد و پس از آن نماز و صلواتی با عباراتی سنگین برای حضرت آمده است (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۰۱/۱۰۲).

۴ – ۶ . صلوات بر امام زمان علیه السلام

صلواتی است شامل درود بر آن حضرت و دعا برای ظهور او به عبارت‌های مختلف و همچنین دعا برای بعد از ظهور حضرت است که همان کارها و برنامه های حضرت است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۰۲/۱۰۲)

۴ – ۷ . زیارت حضرت پس از نماز صبح

زیارتی است که هر روز پس از نماز صبح خوانده می‌شود. در این زیارت از خدا طلب صلوات بر حضرت از سوی جمیع مؤمنین می‌کند و همچنین تجدید بیعت با حضرت و دعا برای خود که از یاران حضرت و اطرافیان و نگهبانان و شهیدان در رکاب حضرت بودن. (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۳۸)

۴ – ۸ . دعا در زمان غیبت

دعایی است که در زمان غیبت خوانده می‌شود و به گفته شهید و ابن‌مشهدی از ناحیه خود حضرت وارد شده و این دعا بعد از اعمال سرداب نیز خوانده می‌شود. در این دعا ابتدا شکایت به خداوند از زمان غیبت آمده و پس از صلوات دعا برای فرج و استغاثه به پیامبر ﷺ و امیرالمؤمنین علیه‌السلام و بعد استغاثه به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۱۹/۱۰۲)

۴ – ۹ . زیارت امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در روز جمعه

زیارتی است که در روز جمعه، روز ظهور امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف وارد شده است. این زیارت ابتدا سلام‌هایی است متعدد که همه حاوی صفات، خصایص و فضایل حضرت و گاهی حاوی دعای برای فرج و دیگر جوانب حضرت است، سپس ذکر صلوات آمده و دعا برای خود که از منتظران و یاران و شهیدان و دوستان حضرت باشند. بعد از آن خطاب به حضرت درد دل و شکوایی دارد. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۲۱۵/۱۰۲)

۴ – ۱۰ . دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان

دعایی است که در شب نیمه شعبان خوانده می‌شود. در این دعا خداوند را به حق مولود نیمه شعبان قسم می‌دهد و القاب و فضایل حضرت و بعد صلوات بر حضرت آمده و دعا برای حضور در ظهور حضرت و از یاران آن حضرت بودن و در آخر صلوات بر ایشان و لعن بر دشمنان ایشان ذکر شده است. (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۹)

۴ – ۱۱. دعا برای امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در روز جمعه

این دعا در اصل صلواتی است که در اعمال روز جمعه وارد شده است. ابتدا صلوات‌هایی بر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و امیرالمؤمنین علیه‌السلام و ائمه علیهم‌السلام و بعد صلواتی بر همه معصومین علیهم‌السلام است. سپس صلوات بر امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است و بعد دعا برای طول عمر حضرت و حفظ حضرت از انواع شرور و دعا برای رعیت و شیعیان حضرت و دعا برای فرج و ظهور حضرت به انواع مختلف و در آخر صلواتی بر پنج تن علیهم‌السلام و امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آمده است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۷/۵۲)

۴ – ۱۲. دعا برای امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در سرداب مقدس

این دعا از امام رضا علیه‌السلام نقل شده و در اعمال سرداب مقدس آمده است. ابتدا دعا برای سلامتی حضرت با القاب خاص آمده و حفظ از شرور و تأیید آن حضرت از جانب خداوند و دعا برای فرج و ظهور حضرت و انواع دعا علیه دشمنان امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و اقرار به صفات حضرت و دعا برای خود نسبت به حضرت و نیز دعاهایی کلی برای خود انسان و در آخر صلوات بر ائمه علیهم‌السلام و اقرار به فضایل و خصایص اهل‌بیت علیهم‌السلام آمده است. (مجلسی، ۱۴۰۴، ۳۳۲/۹۵)

۴ – ۱۳. دعا برای امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در زمان غیبت

دعایی که ابوعمرو، عثمان‌بن سعید عمری، اولین نائب از نواب اربعه زمان در غیبت صغری خوانده و ابوعلی محمدبن همام شنیده و او را امر کرده که این دعا را بخواند و سیدبن طاووس نیز فرموده: «ما این دعا را از فضل خدا می‌دانیم». در ابتدای این دعا جمله: «اللهم عرّفنی نفسک» آمده و سپس به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و ائمه علیهم‌السلام شهادت داده و بعد دعا برای سلامتی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و دعا برای طول عمر حضرت است و در همه اینها معارف بالایی درباره آن حضرت آورده است، سپس دعا برای انسان‌ها مانند یقین و حالت انتظار و تسلیم در مقابل حضرت و از یاران حضرت بودن آمده است. بعد از آن دعا برای فرج و لعن بر دشمنان حضرت و دعا برای بعد از ظهور حضرت و صلوات بر ائمه علیهم‌السلام و سپس شکایت از زمان و دعا علیه دشمنان حضرت و نیز تحقق یافتن تمام خوبی‌ها توسط حضرت آمده است (انصاری زنجانی، ۱۳۷۹، ص۲۸).

۵ . نقش تربیتی ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف در زندگی منتظران

دعاهای وارد شده از معصومین تنها جنبه مناجات و تضرع ندارند، بلکه در متن دعا آموزه‌هایی وجود دارد که تربیت در حوزه‌های مختلف آن را سمت‌وسو می‌دهند. محتوای ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف برپایه شناخت از خداوند و حجت‌های الهی است. ازاین‌رو تربیت حاصل از این اندیشه نیز خدامحور و ولایت‌محور است و ازاین‌رو است که نقش بسزایی در زندگی یک منتظر واقعی دارد.

۵ـ۱ . شناخت خداوند

دعاهایی که از ائمه رسیده‌اند بیشتر با کلمه «الله» یا «اللّهم» آغاز و در متن تکرار شده است. این واژه در اصل «یا الله» بوده است و در ابتدای دعا به‌این‌دلیل ذکر شده است که باید در هر کاری از خداوند متعال مدد گرفت. «الله» اسم خاص خداوند است و همه صفات کمالی او را دربرمی‌گیرد. این واژه دعاکننده را به ارتباط و پیش از آن به شناخت خداوند، توحید و مراحل آن و همچنین به فقر و نیاز هستی و بنده بودن همگان حتی انسان کامل نسبت به خداوند متعال و مدبر هستی متوجه می‌کند. اعتقاد به اینکه آفریننده و مالک هستی خداوند است، تنها او است که رب‌العالمین است، در عالم خلقت تصرف و آن را اداره می‌کند و هیچ موجودی بدون اذن و مشیت او در اداره جهان دخالت ندارد.

در دعایی مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف که یکی از اعمال روز جمعه است و از حضرت امام رضا علیه‌السلام نقل شده است: «اللَّهُمَّ ادْفَعْ عَنْ وَلِيكَ وَ خَلِيفَتِكَ وَ حُجَّتِكَ عَلَى خَلْقِكَ. وَ أَعِذْهُ مِنْ شَرِّ جَمِيعِ مَا خَلَقْتَ وَ بَرَأْتَ وَ أَنْشَأْتَ وَ صَوَّرْتَ وَ احْفَظْهُ مِنْ بَينِ يدَيهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ مِنْ فَوْقِهِ وَ مِنْ تَحْتِه؛ ای پروردگار تو هر بلا را دفع کن از ولی خود و خلیفه خویش و حجت بر خلق عالمت و او را ای خدا از شر جمیع مخلوقاتت که انشا و ایجاد فرمودی در پناه خود حفظ کن و از شرور پیش رو و پشت سر و طرف راست و چپ و از فوق و تحت از همه آنها او را حفظ کن». (قمی، ۱۳۸۹، ص۸۸۳) با این عبارت، خواننده باور دارد که محتوای این دعا حقیقتی است که اراده خداوند متعال و سنت الهی بر تحقق آن تعلق گرفته است. او باور دارد که

خداوند حمایت و و سـرپرسـتی امام را برعهده دارد، او را حفظ می‌کند و یاری می‌نماید و وعده الهی تخلف‌ناپذیر است (مطهری، ۱۳۹۲، ص۱۱۷).

۵ – ۲ . شناخت جایگاه حجت و ولی الهی

یکی از مضامین عالی ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بحث گوشزد کردن جایگاه و شأن امام بر مردم اسـت: «اللَّهُمَّ صَـلِّ عَلَى وَلِيكَ وَ ابن‌أَوْلِيائِكَ الَّذِينَ فَرَضْـتَ طَاعَتَهُمْ وَ أَوْجَبْتَ حَقَّهُمْ؛ خدایا درود فرسـت بر نماینده و فرزند نمایندگانت آنان‌که فرض و لازم کردی فرمانبرداریشـان را و واجب کردی حقشـان را». (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۶۰) منظور «وَلِيُّ الله» انسـان کامل، خلیفه و جانشـین خداوند در روی زمین اسـت. واژه حجت در لغت به‌معنای دلیل، برهان و راهنما و چیزی که به‌وسیله آن، پیروزی در مقابل خصم حاصل می‌شود آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص۱۱۵). بنابراین، حجت الهی به آنچه خداوند به‌وسـیله آن، انسـان‌ها را به خود دعوت کرده تا هدایت شـوند و به صـراط مسـتقیم راه یابند، گفته می‌شـود که شـامل: آیات الهی کتاب‌های آسـمانی، رسـولان، پیامبران الهی و اوصـیا و جانشـینان آنها می‌شـود. در قرآن کریم این واژه به‌معنای اتمام حجت بر مردم و سـد کردن بهانه‌جویی آمده اسـت (نسـاء: ۱۶۵). پیامبران و اوصـیای آنها از این نظر حجت نامیده شـده‌اند که خداوند به وجود آنان بر بندگان خود احتجاج کرده و آنان را دلیل بر وجود خود قرار داده است (سلیمیان، ۱۳۸۹، ص۱۲۹).

با توجه به روایات، هرگز زمین خالی از حجت نیسـت چنان‌که امام باقر علیه‌السلام در روایتی می‌فرماید: «به خدا سوگند از روزی که آدم قبض روح شد، خداوند هیچ سرزمینی را از پیشـوایی که مردم به‌وسیله او به‌سوی خداوند هدایت می‌شوند خالی نگذاشته است. این پیشـوا همان حجت خدا بر بندگان اسـت». (کلینی، ۱۳۷۵، ۵۲/۲) این معنا از مفاد دعای ندبه نیز به‌دسـت می‌آید. از این فراز الحجه می‌توان استفاده کرد که پیروی و رهروی برخاسته از تعصب کور و بدون دلیل و حجت از نظر عقل و نقل امری ناپسند است. ازاین‌رو به‌صورت یک اصل، تربیت زمینه‌ساز باید براسـاس دلیل و حجت و پیروی از راهبرانی راه یافته صـورت پذیرد وگرنه زندگی جز مرگ در جاهلیت و انحراف از مسیر حق نیست (مطهری، ۱۳۹۲، ص۱۲۱).

۵ – ۳ . شناخت مقام و جایگاه امام

خداوند براساس ربوبیت خود، موجودات مختار مانند انسان را افزون بر هدایت تکوینی به‌صورت تشـریعی در مسـیر رسـیدن به هدف خلقت هدایت می‌کند. به‌طورکلی پیامبران و امامان معصوم علیهم‌السلام که از سوی خداوند منصوب شده‌اند علم خدادادی دارند و از خطا و گناه معصومند و به‌موجب ولایت الهی بر همه مسـلمانان، اطاعت آنان مانند اطاعت خدا و رسـول او بر همگان واجب و برترین الگوی قابل پیروی برای انسـان‌ها هسـتند. ائمه تحت فشـار حاکمان سـتمگر در حد ممکن به تبیین و ترویج دین اسـلام پرداختند، اما ثبوت مقام ولایت و امامت برای آنان حجت را بر مردم تمام کرده اسـت به‌گونه‌ای که وظیفه مردم تلاش برای برقراری جامعه اسـلامی به امامت و زعامت ائمه اطهار بوده است. در این زمان نیز مسلمانان موظف هستند در راه فراهم کردن زمینه‌های فردی و اجتماعی برپایی حکومت اسلامی به رهبری امام معصوم علیه‌السلام تمام توان خود را به‌کار گیرند. نشناختن امام زمان به‌معنای ارتباط نداشتن با ایشان است و عدم ارتباط با امام یعنی، قطع پیوند هدایت با خداوند و این همان مرگ جاهلیت (صـدوق، ۱۳۹۵، ص۴۰۹) و خروج از دین و گمراهی (شـجاعی، ۱۳۸۶، ص۱۹) اسـت. تأکید ادعیه فراوان بر طلب معرفت حجت حق نشان می‌دهد که شناخت امام معصوم مهمترین معیار و ملاک برای شناخت حق و باطل و تنها راه وصول به سعادت مادی و معنوی‌ست (موسوی، ۱۳۸۸، ۲۷۴/۱).

دعایی که به سـند معتبر سیدبن طاوس در جمال الاسبوع بعد از ذکر دعاهای وارده بعد از نماز عصر جمعه و صلوات کبیره ذکر کرده و آن دعا این است: «اللَّهُمَّ عَرِّفْنِی نَفْسَـكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِی نَفْسَـكَ لَمْ أَعْرِفْ رَسُـولَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِی رَسُـولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِی رَسُـولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِّفْنِی حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِی حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِینِی؛ خدایا بشناسان به من خودت را؛ زیرا تو اگر خودت را نشناسانی، نخواهم شناخت رسولت را خدایا بشناسان به من رسولت را همانا اگر معرفی نکنی رسولت را نشناسم حجت تو را خدایا حجت خود را به من بشناسان؛ زیرا اگر معرفی نکنی حجت خودت را گمراه شـوم از دین خود». (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۸۸) در احادیث پیشـوایان معصـوم بر شـناخت امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف تأکید بسـیاری شـده اسـت (کلینی، ۱۳۷۵،

۴۳۲/۱). منظور از شناخت، تنها شناخت ظاهری و شناسنامه‌ای حسب و نسب آن حضرت نیست، بلکه مهم، حقیقت معرفت به امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است (جوادی آملی، بی‌تا، ص۶۷). کمترین نصاب چنین شناختی این است که امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف را جز در مسئله نبوت، هم‌سنگ پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله دانست. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «أدنی معرفة الإمام أنّه عِدل النبی إلّا درجة النبوة، و وارثه، و أن طاعته طاعة الله و طاعة رسول الله و التسلیم له فی کلّ أمر، و الرّد إلیه و الأخذ بقولهو یعلم أنّ الإمام بعد رسول الله علی‌بن أبی طالب، و بعده الحسن، ثمّ الحسین، و الحجّة من ولد الحسن؛ کمترین چیزی‌که در شناختن امام لازم است این است که او به‌جز در مقام نبوت هم‌سنگ پیغمبر و وارث او است و اینکه اطاعت از او اطاعت خداوند و رسول او است و در هر امری تسلیم او باشد و [در آنچه نداند] به او واگذارد و به اوامر او عمل کند و بداند که امام پس از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله علی‌بن ابی طالب علیه‌السلام است و پس از او، حسن، سپس حسین و حجت از فرزندان حسن علیه‌السلام است» (بحرانی، ۱۳۷۴، ۵۸۲/۲).

براساس حدیث امام صادق علیه‌السلام پایین‌ترین درجه شناخت امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف این است که او در شئون تکوینی و تشریعی جز در بعد نبوت، هم‌شأن پیامبر است و شناخت امام عصر بدون توجه به جایگاه تکوینی امام در عالم هستی و اضطرار و ناچاری انسان به امام به‌دست نمی‌آید؛ زیرا تا انسان جایگاه محوری امام عصر در نظام هستی را درک نکند خود را نیازمند و مضطر به امام نمی‌بیند. تا وقتی‌که ضرورت وجود امام را در حد اضطرار احساس ننماید، شئون تشریعی امام را درک نمی‌کند. وقتی انسان به این باور قلبی رسید که امام عصر پیش از آنکه رهبری دینی-سیاسی باشد مقام ولایی در نظام تکوین دارد ایشان نه‌تنها ولی‌نعمت و واسطه فیوضات الهی و برکات زمینی و آسمانی است، بلکه مایه تداوم حیات و بقای عالم نیز است چنان‌که در بخشی از دعای عدیلةالکبیر درباره وابستگی حیات جهان هستی به حیات او آمده است: «الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ الْمَهْدِی الْمُرْجَی الَّذِی بِبَقَائِهِ بَقِیتِ الدُّنْیا وَ بِیمْنِهِ رُزِقَ الْوَرَی وَ بِوُجُودِهِ ثَبَتَتِ الْأَرْضُ وَ السَّمَاءُ وَ بِهِ یمْلَأُ اللهُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا بَعْدَ مَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً؛ آن امام قائمی که چشم‌ها در انتظار او است و امیدها به آمدن او دوخته شده، کسی است که جهان هستی به برکت وجود او باقی و

برقرار مانده اســت» (مجلســی، ۱۴۲۳، ص۴۲۳). در پرتو چنین شــناختی، همواره رشــته ارتباط انسـان با خدا و پیامبر و امام عصـر پابرجا می‌ماند و پیوسـته با دعا از خدا می‌خواهد که معرفت و شــناخت او را نســبت به آن بزرگوار افزون کند و او را از گمراهی نجات بخشــد (مطهری، ۱۳۹۲، ص۱۳۰).

۵ – ۴ . قدردانی و سپاس

پس از شــناخت امام و جایگاه او در هســتی و فهم این نکته که او مهمترین نعمتی اســت که خداوند عنایت کرده و به سبب وجود او بر همه منت گذاشته است، دعاکننده به‌دنبال شناخت وظیفه خود و عمل به آن نسبت و متناسب با جایگاه این ولی‌نعمت برمی‌آید. خواننده دعا چون خود را در به جا آوردن حق امام ناتوان می‌بیند از خداوند می‌خواهد که صــلوات خود را بر او و پدرانش نازل فرماید. واژه صــلوات در اصــل به‌معنای مطلق توجه به خداوند اســت و به‌معنای دعا، درود و رحمت به‌کار برده می‌شود. هرگاه صلوات به خدا نسبت داده شود رحمت، نعمت، کرامت و افاضــه برکات از ناحیه پروردگار خواهد بود. (ممدوحی کرمانشــاهی، ۱۳۸۴، ۵۰۷/۲) صلوات توسط مؤمنان بر پیامبر به‌معنای دعا و طلب رحمت بر ایشان است (طباطبایی، ۱۳۶۴، ۳۳۸/۱۶). فرســتادن صــلوات، درود و رحمت بر پیامبر اکرم ﷺ و امام معصــوم علیه‌السلام در حقیقت تشکر و سپاس‌گزاری از حق رسالت و امامت و تحمل ادای تکلیف سنگین نبوت و امامت است که از مشکل‌ترین کارهاست. تقدیم صلوات بر پیامبر و اهل‌بیت او یادواره‌ای است که همواره ذکر و یاد آن معلمان بشــر را در خاطر همه مردم زنده نگاه می‌دارد و توجه انســان‌ها را به شــخصــیت والای الهی و معنوی و نظام تربیتی آنان جلب می‌کند. آنها وسیله پیوند خلق با خالق و هدایت‌گر مردم به‌ســوی خداوند هســتند (ممدوحی کرمانشــاهی، ۱۳۸۴، ۱۰۰/۴). معنای صــلوات بر امام به‌مانند صلوات بر پیامبر این است: «خدایا، او را در دنــیــا به‌وســیــله بــلنــد کردن نامش و آشکار کردن دعوت و نگهداری و برپایی شــریعت، و در آخرت به پذیرفتن شــفاعت او درباره امتش و دوچندان کردن اجر و پاداشــش بزرگوار کن. شــناخت مقام ولی خدا و جایگاه او در هســتی و فهم

بی‌توفیقی‌های حاصل از محرومیت حضور و ظهور ازسویی به حزن از دوری منجر می‌شود و از سوی دیگر درک فیض از امام غایب را در توجه و احساس نیاز به او می‌یابد.

ازاین‌رو یاد او را در دل زنده می‌سازد و سبب می‌شود محب در همه لحظات و ساعات زندگی به یاد او باشد و بر او درود فرستد چنانچه در دعای سلامتی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آمده است: «صلواتک علیه و علی آبائه. فی هذه السّاعة و فی کلّ ساعة. یا در دعای عهد از خداوند متعال آمده است: «اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَانَا الْإِمَامَ الْهَادِی الْمَهْدِی الْقَائِمَ بِأَمْرِكَ صَلَوَاتُ اللهِ عَلَیهِ وَ عَلَی آبَائِهِ الطَّاهِرِینَ عَنْ جَمِیعِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فِی مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا سَهْلِهَا وَ جَبَلِهَا وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا وَ عَنِّی وَ عَنْ وَالِدَی مِنَ الصَّلَوَاتِ زِنَةَ عَرْشِ اللهِ وَ مِدَادَ کَلِمَاتِهِ وَ مَا أَحْصَاهُ عِلْمُهُ وَ أَحَاطَ بِهِ کِتَابُهُ؛ خدایا برسان به مولای ما امام راهنمای راه‌یافته، قیام‌کننده به فرمانت که درودهای خدا بر او و پدران پاکش از جانب همه مردان و زنان مؤمن در مشرق‌ها زمین و مغرب‌هایش، همواری‌ها و کوه‌هایش، خشکی‌ها و دریاهایش و از طرف من و پدر و مادرم از درودها به گرانی عرش خدا و کشش کلماتش و آنچه دانشش برشمرده و کتابش به آن احاطه یافته» (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۹۲).

۵ – ۵. ابراز محبت به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف با دعا

بدون تردید، محبت از بهترین راه‌های پیوند میان افراد است. منتظران واقعی کسانی هستند که عالی‌ترین پیوند عاطفی را با امام منتظر دارند و محبت به آن عزیز را بر همه محبت‌ها مقدم می‌دارند. این محبت چنان عمیق است که در رفتار و کردار آنان نشان داده می‌شود. از جلوه‌های ابراز محبت به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف این است که نام و یاد آن حضرت همیشه و هرجا بر دل و دیده و زبان منتظران جاری است و برای سلامتی و تعجیل در فرجش دعا می‌کنند. (حائری‌پور، ۱۳۸۸، ۲۱/۳) خداوند در قرآن کریم محبت پیامبر و اهل‌بیت معصوم آن حضرت را بر همگان واجب کرده و آن را مزد رسالت پیامبر مطرح می‌داند «قُل لَا أَسْأَلُکُمْ عَلَیهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَی؛ [ای پیامبر! به مردم] بگو: من از شما بر این [رسالت خود] هیچ مزدی جز مودت نزدیکانم را نمی‌خواهم» (شوری: ۲۳). دوستی و علاقه به اهل‌بیت به‌صورت اجر رسالت، برای پیامبر و

اهل‌بیت منفعتی ندارد، بلکه تنها مؤمنان در دنیا و آخرت از آن بهره‌مند خواهند شـد: «قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ اللهِ وَ هُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ؛ بگو: هر اجر و پاداشی از شما خواسته‌ام برای خود شماست. اجر من تنها بر خداوند است و او بر همه چیز گواه است» (سبأ: ۴۷). در حقیقت همین محبت‌ها و ارتباط‌های روحی و معنوی‌ست که راه سیر به‌سوی خدا را فراهم می‌کند و سلوک انسان را در راستای اراده خداوند متعال شکل می‌دهد. با محبت امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است که زمینه‌های اطاعت از او فراهم می‌شود و با همین اطاعت، راه کمال انسان به‌سوی خداوند هموار می‌شود (مطهری، ۱۳۹۲، ص۱۴۵).

۵ـ۶. داشتن ارتباط معنوی با محبوب

افزایش معرفت و شناخت انسان نسبت به مقام امام، سبب بیشتر شدن ارتباط او با آن حضرت می‌شود. مقصود از ارتباط معنوی، پیوند عمیق روحی و عاطفی با امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است. از آثار این ارتباط آراسته شدن به اخلاق و آداب مهدوی‌ست. هدف از داشتن ارتباط معنوی با امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف هدایت یافتن و تربیت شدن خود انسان است. یکی از راه‌های برقراری ارتباط معنوی با امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف دعا برای آن حضرت است. اگر انسان در دعا اعتقاد و ایمان قلبی داشته باشد به اینکه امام زمان نزدیک او است، او را می‌بیند و صدایش را می‌شنود، زمان و مکان نمی‌تواند میان او و امامش فاصله اندازد و همواره تحت اشراف آن حضرت قرار دارد. دراین‌صورت، مراقبت می‌کند و به اصلاح و تربیت خود می‌پردازد چنان‌که آن حضرت در توقیع به شیخ مفید فرموده که همواره در جریان احوال شیعیان خود است و از یاد آنان غافل نمی‌شود: «إِنَّا غَيْرُ مُهْمِلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَ لَا نَاسِينَ لِذِكْرِكُمْ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَنَزَلَ بِكُمُ اللَّأْوَاءُ؛ ما از رعایت حال شما کوتاهی نمی‌کنیم و شما را از یاد نمی‌بریم؛ زیرا در غیر این‌صورت، سختی‌ها و گرفتاری‌ها بر شما فرومی‌آید و دشمنان شما را ریشه‌کن کرده و از بین می‌برند» (مطهری، ۱۳۹۲، ص۱۵۰).

۵ – ۷ . درخواست یاری امام و قرارگرفتن در جمع یاران حضرت

در صلواتی به حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از خدا درخواست می‌شود امام را یاری فرماید و ما را از دوستان و پیروان و یاران حضرتش قرار دهد. «اللَّهُمَّ انْصُرْهُ وَ انْتَصِرْ بِهِ لِدِينِكَ وَ انْصُرْ بِهِ أَوْلِيَاءَكَ وَ أَوْلِيَاءَهُ وَ شِيعَتَهُ وَ أَنْصَارَهُ وَ اجْعَلْنَا مِنْهُمْ؛ خدایا یاریش کن و یاری کن به او دین و آیینت را و یاری کن به‌وسیله او دوستانت را و هم دوستان او و پیروان و یارانش را و ما را از ایشان قرارمان ده» (قمی، ۱۳۸۹، ص۵۶۰). در دعای عهد آمده است: «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَ أَعْوَانِهِ وَ الذَّابِّينَ عَنْهُ وَ الْمُسَارِعِينَ إِلَيْهِ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِهِ وَ الْمُحَامِينَ عَنْهُ وَ السَّابِقِينَ إِلَى إِرَادَتِهِ وَ الْمُسْتَشْهَدِينَ بَيْنَ يَدَيْ؛ خدایا قرار ده مرا از یاران و کمک‌کارانش و دفاع‌کنندگان از او و شتابندگان به‌سوی او در برآوردن خواسته‌هایش و انجام دستورات و اوامرش و مدافعین از آن حضرت و پیشی‌گیرندگان به‌سوی خواسته‌اش و شهادت‌یافتگان پیش رویش» (قمی، ۱۳۸۹، ص۸۹۲). حضرت زین العابدین علیه‌السلام نیز در میان دعاها و مناجات خود از منتقم خون پدر بزرگوارش یاد می‌کند. در دعاهای ایشان در صحیفه سجادیه قطعات ۶۰، ۶۱، ۶۲و ۶۳ از دعای چهل‌وهفتم و همچنین، قطعه یازدهم از دعای چهل‌وهشتم ارتباط مستقیمی با امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و انتظار فرج آن حضرت دارد.

۵ – ۸ . امام ملجأ مؤمنان و روشنایی چشم جهانیان

امام سجاد علیه‌السلام در قطعه ۶۰ از دعای چهل‌وهفتم می‌فرماید: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيَّدْتَ دِينَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ بِإِمَامٍ أَقَمْتَهُ عَلَماً لِعِبَادِكَ، وَ مَنَاراً فِي بِلَادِكَ بَعْدَ أَنْ وَصَلْتَ حَبْلَهُ بِحَبْلِكَ، وَ جَعَلْتَهُ الذَّرِيعَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ، وَ افْتَرَضْتَ طَاعَتَهُ، وَ حَذَّرْتَ مَعْصِيَتَهُ، وَ أَمَرْتَ بِامْتِثَالِ أَوَامِرِهِ، وَ الِانْتِهَاءِ عِنْدَ نَهْيِهِ، وَ أَلَّا يَتَقَدَّمَهُ مُتَقَدِّمٌ، وَ لَا يَتَأَخَّرَ عَنْهُ مُتَأَخِّرٌ فَهُوَ عِصْمَةُ اللَّائِذِينَ، وَ كَهْفُ الْمُؤْمِنِينَ وَ عُرْوَةُ الْمُتَمَسِّكِينَ، وَ بَهَاءُ الْعَالَمِينَ؛ بار الها! تو در هر زمان دینت را به‌وسیله امامی تأیید کردی و او را نشانه هدایت بندگانت و مشعلی تابناک در شهرهایت قرار دادی، پس از آنکه رشته او را به ریسمان خود پیوند زدی و او را وسیله دستیابی به خشنودی خود ساختی و فرمانبرداریش را واجب کردی و از نافرمانی‌اش برحذر داشتی و فرمان دادی که اوامرش را اطاعت و نواهی‌اش را ترک کنند و کسی بر

او تقدم نجوید و از او عقب نیفتد که او پناه پناه‌آورندگان، ملجأ مؤمنان، دستاویز چنگ‌زنندگان و روشنایی چشم جهانیان است». (صحیفه سجادیه، دعای ۴۷)

۵ – ۹ . دعا برای امام، بهترین راه سپاس

در قطعه ۶۱ از دعای چهل‌وهفتم این‌گونه آمده است: «اللَّهُمَّ فَأَوْزِعْ لِوَلِيكَ شُكْرَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيهِ، وَ أَوْزِعْنَا مِثْلَهُ فِيهِ، وَ آتِهِ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَاناً نَصِيراً، وَ افْتَحْ لَهُ فَتْحاً يسِيراً، وَ أَعِنْهُ بِرُكْنِكَ الْأَعَزِّ، وَ اشْدُدْ أَزْرَهُ، وَ قَوِّ عَضُدَهُ، وَ رَاعِهِ بِعَينِكَ، وَ احْمِهِ بِحِفْظِكَ وَ انْصُرْهُ بِمَلَائِكَتِكَ، وَ امْدُدْهُ بِجُنْدِكَ الْأَغْلَب؛ بار الها! به ولی خود، شکر نعمت‌هایی را که به او عطا کرده‌ای الهام فرما و به ما نیز سپاس چنین وجودی را الهام نما از جانب خود به او نیرویی یاری‌دهنده عطا فرما و به آسانی درهای پیروزی را به رویش بگشا و با قوی‌ترین استوانه‌هایت یاریش ده، پشتش را گرم و بازویش را توانمند گردان و به دیده خود مورد عنایتش قرار ده و در کنف حفاظت خود حمایتش کن و با فرشتگانت یاریش فرما با نیرومندترین سپاهت به او مدد رسان». (صحیفه سجادیه، دعای ۴۷)

۵ – ۱۰ . امام بهترین برپادارنده حدود و احکام و سنت‌های پیامبر

در قطعه ۶۲ از دعای چهل‌وهفتم عرضه می‌شود «وَ أَقِمْ بِهِ كِتَابَكَ وَ حُدُودَكَ وَ شَرَائِعَكَ وَ سُنَنَ رَسُولِكَ، صَلَوَاتُكَ اللَّهُمَّ عَلَيهِ وَ آلِهِ، وَ أَحْيِ بِهِ مَا أَمَاتَهُ الظَّالِمُونَ مِنْ مَعَالِمِ دِينِكَ، وَ اجْلُ بِهِ صَدَاءَ الْجَوْرِ عَنْ طَرِيقَتِكَ، وَ ابنبِهِ الضَّرَّاءَ مِنْ سَبِيلِكَ، وَ أَزِلْ بِهِ النَّاكِبِينَ عَنْ صِرَاطِكَ، وَ امْحَقْ بِهِ بُغَاةَ قَصْدِكَ عِوَجاً؛ توسط او کتاب و حدود و احکام و سنت‌های پیامبرت را به‌پا دارو توسط او آن نشانه‌های دینت را که ستمگران ازبین برده‌اند احیا کن و به‌وسیله او تیرگی ستم را از راه خود پاک ساز و سختی راه خود را برطرف ساز و آنان را که از راهت منحرف شده‌اند از سر راه بردار و کسانی را که می‌خواهند کژی پدید آورند، نابود کن». (صحیفه سجادیه، دعای ۴۷)

۵ – ۱۱ . یاری امام راه تقرب به خدا و پیامبر

در قطعه ۶۳ از دعای چهل‌وهفتم از خداوند معرفت و اطاعت‌پذیری امام طلب می‌شود که وسیله‌ای برای نیل به قرب الهی خواهد بود «وَ أَلِنْ جَانِبَهُ لِأَوْلِيائِكَ، وَ ابْسُطْ يدَهُ عَلَى أَعْدَائِكَ، وَ

هَبْ لَنَا رَأْفَتَهُ، وَ رَحْمَتَهُ وَ تَعَطُّفَهُ وَ تَحَنُّنَهُ، وَ اجْعَلْنَا لَهُ سَامِعِينَ مُطِيعِينَ، وَ فِي رِضَاهُ سَاعِينَ، وَ إِلَى نُصْرَتِهِ وَ الْمُدَافَعَةِ عَنْهُ مُكْنِفِينَ، وَ إِلَيكَ وَ إِلَى رَسُولِكَ صَلَوَاتُكَ اللَّهُمَّ عَلَيهِ وَ آلِهِ بِذَلِكَ مُتَقَرِّبِين؛ و دل او را بر دوستانت نرم گردان و دست قدرتش را بر دشمنانت بگشا و رأفت و مهربانی و عطوفت و لطفش را نصیب ما گردان و ما را مطیع او قرار ده و در راه خشنودی او پرتلاش و در نصرت و دفاع از او یاری‌رسان گردان تا بدین‌وسیله به‌سوی تو و پیامبرت تقرب جویم». (صحیفه سجادیه، دعای۴۷)

۶. نتیجه‌گیری

دعا به‌معنای خواندن، درخواست انجام کار و حاجت خواستن است و در اصطلاح، ارتباطی آگاهانه و خاضعانه با خداوند است که با نوعی از تمجید، سپاس یا درخواست همراه است. حقیقت دعا، ارتباط با منشأ هستی و پیوند انسان با خدای یکتاست که موجب پرواز روح به‌سوی ملکوت و فضای معطر معنوی و عرفانی می‌شود. معنای تربیت آنکه از «ربا، یربو» به‌مفهوم رشد کردن، برآمدن، قد کشیدن و زیاد شدن است. تربیت باید تابع و پیرو فطرت یعنی، تابع و پیرو طبیعت و سرشت شیء باشد. ازاین‌رو به دعا باید مانند مکتبی تربیتی نگاه شود که مقصد و غایتی بلند دارد و یکی از بزرگ‌ترین سیاست‌های تربیتی دین مقدس اسلام است. تحلیل آثار تربیتی ادعیه مربوط به امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف از آن نظر که به‌منزله نقشه راهی است که سیر تربیتی زندگی یک منتظر را مشخص می‌کند تا با به‌کارگیری محتوای نهفته در آنها مسیر زندگی خود را جهت‌دهی کند ضروری به‌نظر می‌رسد. دعا برای آخرین حجت الهی اهمیت والایی دارد و به سیره و سنت پیشوایان دینی برمی‌گردد که در همه حال و در بهترین حالات یعنی، هنگام نماز و راز و نیاز، برای ایشان دعا می‌کردند. ازاین‌رو دعا برای آن حضرت باید پیش از دعا برای خویشتن، خانواده و برادران صورت گیرد. جمع آوری و تدوین ادعیه و زیارات مربوط به آن حضرت به به‌صورت‌های مختلفی تاکنون انجام شده و دایره وسیعی دارد. از دعاهایی که در مورد خود حضرت است به دعا برای تعجیل فرج و ظهور حضرت، دعا برای سلامتی حضرت و از دعاهایی که در ارتباط غیرمستقیم با حضرت است به دعا برای دوستان و یاوران و خدام آن

حضرت، دعاهای شخصی که در رابطه با حضرت برای خود دعا می‌شود و دعا علیه دشمنان حضرت می‌توان اشاره کرد.

دعاهای وارد شده از معصومین تنها جنبه مناجات و تضرع ندارند، بلکه در متن دعا آموزه‌هایی وجود دارد که تربیت در حوزه‌های مختلف آن را سمت‌وسو می‌دهند. محتوای ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف برپایه شناخت از خداوند و حجت‌های الهی‌ست. ازاین‌رو تربیت حاصل از این اندیشه نیز خدامحور و ولایت‌محور است و ازاین‌رو است که نقش مهمی در جهت‌دهی زندگی یک منتظر واقعی دارد. شناخت خداوند، جایگاه حجت و ولی الهی، شناخت مقام و جایگاه امام، قدردانی و سپاس، ابراز محبت به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف با دعا، داشتن ارتباط معنوی با محبوب، درخواست یاری امام و قرار گرفتن در جمع یاران حضرتش، امام ملجأ مؤمنان و روشنایی چشم جهانیان، دعا برای امام بهترین راه سپاس، امام بهترین برپادارنده حدود و احکام و سنت‌های پیامبر، یاری امام راه تقرب به خدا و پیامبر از برداشت‌های تربیتی است که در ادعیه مربوط به امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف موجود است و نقش بسزایی در زندگی منتظران حضرتش دارد.

فهرست منابع

* قرآن کریم (۱۳۸۹). مترجم: فولادوند، محمدمهدی. قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم.
* صحیفه کامله سجادیه (۱۳۸۰). مترجم: شیروانی، علی. قم: نشر دارالفکر.
۱. ابن‌منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴). لسان العرب. بیروت: دارالفکر للطباعه و النشر و التوزیع.
۲. انصاری زنجانی، محمد (۱۳۷۹). ادعیه امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف. نشریه گلستان قرآن، شماره۳۳، ص ۲۸-۳۱.
۳. بحرانی، سید هاشم‌بن سلیمان (۱۳۷۴). البرهان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه البعثه.
۴. جوادی آملی، عبدالله (بی‌تا). امام مهدی موجود موعود. تحقیق: مخبر، سیدمحمدحسن. قم: مرکز نشر اسراء.
۵. حائری‌پور، محمدمهدی (۱۳۸۸). شاخصه‌های جامعه منتظر ظهور. مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت. قم: مؤسسه آینده روشن.
۶. حرعاملی، محمدبن حسن (۱۳۷۲). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البیت لاحیاء التراث.
۷. حسینی واسطی زبیدی حنفی، محب‌الدین ابی‌فیض السید محمد مرتضی (۱۴۱۴). تاج العروس من جواهر القاموس. بیروت: دارالفکر للطباعه و النشر و التوزیع.
۸. راغب اصفهانی، حسین‌بن محمد (۱۴۱۲). المفردات فی غریب القرآن. دمشق: دارالعلم الدار الشامیه.
۹. سلیمیان، خدامراد (۱۳۸۹). درسنامه مهدویت (۱)؛ حضرت مهدی از ولادت تا امامت. تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود.

۱۰. شجاعی، محمد (۱۳۸۶). آشتی با امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف. قم: نشر محیی.
۱۱. صدوق، محمدبن‌علی (۱۳۹۵). کمال الدین و تمام النعمه. تصحیح: غفاری، علی‌اکبر. تهران: انتشارات اسلامیه.
۱۲. طالعی، عبدالحسین (۱۴۱۹). ربیع الانام فی ادعیه خیر الانام. تهران: شرکت نشر میقات.
۱۳. طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۶۴). المیزان فی تفسیر القرآن. مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. قم: بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی.
۱۴. فؤادیان، محمدرضا (۱۳۹۰). بررسی ادله نفی قیام‌های پیش از ظهور. مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت. قم: مؤسسه آینده روشن.
۱۵. قمی، شیخ عباس (۱۳۸۹). کلیات مفاتیح الجنان. قم: اسوه.
۱۶. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۷۵). الکافی. مترجمه: کمره‌ای، محمدباقر. مصحح: غفاریف علی‌اکبر،، و آخوندی، محمد. تهران: انتشارات اسوه.
۱۷. مجتهدی سیستانی، سیدمرتضی (۱۴۲۱). المختار من الصحیفه المبارکه المهدیه. بی‌جا: دارالثقلین.
۱۸. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴). بحارالانوار. بیروت: مؤسسه الوفاء.
۱۹. مجلسی، محمدباقر (۱۴۲۳). زاد المعاد، مفتاح الجنان. مصحح: اعلمی، علاءالدین. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
۲۰. مصباح‌الشریعه و مفتاح الحقیقه ازکلمات امام ششم حضرت صادق علیه‌السلام (۱۳۸۲). مترجم: مصطفوی، حسن. تهران: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی.
۲۱. مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). تعلیم و تربیت در اسلام. قم: صدرا.
۲۲. ممدوحی کرمانشاهی، حسن (۱۳۸۴). شهود و شناخت (ترجمه و شرح صحیفه سجادیه). قم: مؤسسه بوستان کتاب.
۲۳. موسوی اصفهانی، سیدمحمدتقی (۱۳۷۲). مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم. مترجم: حائری قزوینی، سیدمهدی. تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.
۲۴. موسوی، سیدمهدی (۱۳۸۸). تربیت سیاسی در پرتو انتظار. مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت. قم: مؤسسه آینده روشن.
۲۵. موسوی‌نسب، سید محمدرضا (۱۳۹۱). مراحل تحول فهم و انگیزه دعا در کودکان و نوجوانان. نشریه دین و روان‌شناسی، شماره۱۴، صص ۵-۲۶.
۲۶. موسوی‌نسب، سید محمدرضا.، و مطهری، مهدی (۱۳۹۲). برداشت‌های تربیتی دعای سلامتی امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف. نشریه پژوهش‌های مهدوی، ٦(۲)، ۱۱۷-۱٤۰.